

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Fröhlich Ida DSc

Hadtörténeti Műhely
Vezetője: Horváth Miklós DSc

TÉZISEK

Török Gábor

**Fejezetek a magyar-brit diplomáciai kapcsolatok történetéből
(1979-1984)**

című doktori (PhD) értekezéséhez

Témavezető:
Horváth Miklós DSc
egyetemi tanár

Budapest

2015

I. A kutatás előzményei, problémafelvetés

A magyar-angol diplomáciai kapcsolatok témaköre 2004 folyamán, angol-történelem szakos hallgatóként került az érdeklődésem középpontjába. Margaret Thatcher 1984. évi látogatása volt az a központi elem, amely miatt a „*Vaslady*” kormányzása alatti bilaterális viszony kutatásába kezdtem bele. Akkoriban úgy tűnt, hogy a két ország életében ez volt az elmúlt időszak legnagyobb mérvű államközi eseménye. Az azóta eltelt idő relatív rövideje miatt (is) a diplomáciai kapcsolatok ezen időszaka historiográfiai szempontból „fehér foltnak” minősült, ami legitimálta a témaválasztást. A magyar primer dokumentumok vizsgálata után elkészített 2005-ös szakdolgozatom a Margaret Thatcher kormányzása alatti magyar angol-kapcsolatokat az 1984-es évig, illetve a brit kormányfő magyarországi látogatásáig követte nyomon. Kutatásaimat 2008-tól kezdődően a Doktori Iskola égisze alatt folytattam. A téma változatlan maradt, aminek a legfőbb oka, hogy a fő kérdéskörökre/problémákra részleges, illetve hiányos válaszokat kaptam elsősorban abból adódóan, hogy primer forrásokat csak magyar oldalról tudtam hasznosítani. A brit elsődleges források megismerése (ld. a kutatás módszertana) új irányt adott, illetve oly sűrű és minőségi információáradatot jelentett, hogy a tartalmi keretek miatt a miniszterelnöki látogatásig tartó időszak lett a kutatásaimnak, illetve a disszertációmnak az időbeli határa.

A magyar-angol kapcsolatok 1979-1984 közötti időszakának fő kérdése az, hogy valóban mennyire fontos esemény volt a Downing Street 10 lakójának budapesti útja. Az Egyesült Királyság és Magyarország között a diplomáciai kapcsolatok ekkor értek a legfelsőbb szintre, de ez önmagában még csak a történet egy része. Az, hogy a „második hidegháború”, illetve a „kis hidegháború” egyik legkiélezettebb helyzetében a nyugati szövetség egyik legerősebb, ráadásul nukleáris fegyverezéssel rendelkező tagjának kormányfője a szocialista szövetséghez tartozó Magyarországra látogatott, szintén bizonyítja a téma feldolgozásának történelmi létjogosultságát. Talán ennél is érdekesebb, hogy nemcsak a NATO egyik legerősebb tagjának miniszterelnöke látogatott Magyarországra, hanem ennek az országnak a markánsan kommunista-ellenes nézeteit hangoztató első női kormányfője tette nálunk tiszteletét. A Vásárcsarnokban vásárolt és magyar forinttal kiegyenlített méz és fűszerek, pedig egy szép borítót adtak a történeteknek.

Történelmi szempontból a legfőbb kérdés természetesen az, hogy milyen okok vezettek a látogatáshoz, hiszen ilyen nagy mérvű események nem szoktak maguktól organikusan, előzmények nélkül kifejlődni. A két ország XX. századi viszonyából kiindulva nem találunk

kielégítő magyarázatot a brit kormányfő látogatásának okaira. Az 1950-es években, a Standard-per, az abból következő diplomata kiutasítások, a British Council budapesti bezárása, összességében a Rákosi-féle vezetés, elsősorban a Szociáldemokrata Párttal való leszámolás jegyében zajló irracionálisan angol-ellenes műveletei a két ország diplomáciai kapcsolatait a legmélyebb pontra jutatta. Nagy-Britannia XX. századi történelmének egyik legsúlyosabb időszeke, a szuezi invázió egybeesett az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek időpontjával. Az, hogy London eredetileg szinte figyelemre sem méltatta a budapesti történéseket, és szövetségeseivel együtt folytatta a nehezen érthető egyiptomi hadműveleteket, mutatta, hogy az Egyesült Királyság sokdrangú kérdésnek tekintette azt, hogy mi történik Magyarországon. Ebben az időszakban a brit prioritás hiánya szinte kivétel nélkül érvényes volt Magyarországra, illetve egész Kelet-Európára nézve. A II. világháború után a világ egykor egynegyedét – 1947-től kezdve annál jóval kevesebbet – magában foglaló Brit Birodalomnak rá kellett jönnie arra, hogy immáron nincsen ereje befolyásolni az Öreg Kontinens keleti felében zajló eseményeket.

Ez a XX. században nem mindig volt így, hiszen Magyarország történelmének kritikus időszekeiben Anglia fontos szerepet játszott, a magyarok „vigyázó szemüket” sokszor Londonra vetették. A trianoni békeszerződés – amelyért az Egyesült Királyság is joggal hibáztatható, hiszen a Békekonferencián Franciaország és a későbbi kisantant országainak Magyarországgal kapcsolatos túlzott „érvényesülését” nem akadályozta meg, sőt passzív és néhol aktív magatartásával leginkább szentesítette azt – után a francia érdekszféra támogatását élvező kisantant ellensúlyozása érdekében Nagy-Britannia sokszor megvédte Magyarországot. Az 1930-as évek során azonban leginkább Anglia világpolitikai erejének hiánya mutatkozott meg és London Rómával, illetve Berlinnel szemben nem tudott alternatívát nyújtani Budapestnek. A II. világháborút megelőzően, a háború alatt, és legfőképpen 1941-től lényeges magyar politikai erők keresték az angolok támogatását; az anglofíl magyar csoportosulások rendkívül széles spektrumot képviseltek. A Vörös Hadsereg előrenyomulása, illetve a balkáni partraszállás elmaradása miatt azonban, a briteket beleértve semmilyen erő nem tudta volna megakadályozni azt, hogy Magyarország a szovjet érdekszférába kerüljön. A Standard-per és az 1956 alatt mutatott – relatív – angol közömbösség egy tünete volt annak, hogy az Egyesült Királyság számára Kelet-Európa és Magyarország lényegében csak egy vörös foltot jelentett azon a világtérképen, amelyen London súlya egyre csak zsugorodott. Magyarország és Anglia kapcsolatai az 1956 utáni

periódusban gyakorlatilag nem léteztek, a kereskedelem Rákosi alatt teljesen leamortizálódott és ez a Kádár alatti megtorlás időszakában sem változott.

Az 1960-as évek elején azonban új szelek kezdtek fújni Nagy-Britanniában. A világbirodalom elvesztése oly nyilvánvalóvá vált, hogy elsősorban Nyugat-Európa, és kisebb mértékben Kelet-Európa is egyre fontosabb lett az angolok számára. Nagy-Britannia és Európa kapcsolatainak új fejezete nem indult zökkenőmentesen, mivel Charles De Gaulle francia elnök megvétózta az Egyesült Királyság EGK csatlakozását.

1964-ben viszont „újraindultak” a magyar-angol kapcsolatok, amikor Edward du Cann kereskedelmi miniszter végiglátogatta Kelet-Európát, köztük Magyarországot is. Péter János magyar külügyminiszter 1965-ben Londonba utazott, amivel elindult a rendszeresnek mondható, relatíve magas szintű diplomáciai kapcsolatok kora. Az 1970-es években a gazdasági kapcsolatok is fejlődésnek indultak és az enyhülési folyamat csúcspontján, 1975. nyarán James Callaghan külügyminiszter is a magyar fővárosba látogatott.

Annak ellenére, hogy Callaghan egy évvel később Öfelsége miniszterelnöke lett, az angolok Kelet-Európa politikájában a budapesti látogatás egyáltalán nem Magyarország prioritását mutatta. Jó példa erre, hogy legfelsőbb szinten ekkor, a román-angol kapcsolatok realizálására került sor. Nicolae Ceausescu nemzetközi megítélése 1975-ben természetesen más volt, mint 1989-ben, de választ kell találni arra a kérdésre, hogy a brit miniszterelnök miért Romániában és nem Magyarországon ünnepelte az emberi jogok fontosságát. A határozatlan, rendszerességet alig tartalmazó Egyesült Királyság Kelet-Európa politikára summázásként felhasználható a Peter Carrington későbbi konzervatív külügyminiszter által elmondott jellemzés, mellyel a brit-Szuezi politikát – vagy annak hiányát – illette. *„Senkinek nem volt konzisztens elképzelése arról, hogy az egészszel mit szerettünk volna elérni.”*

Így az 1979-ig tartó előzményeket természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni, de ezen események semmilyen útmutatást nem adnak arra vonatkozóan, hogy a magyar-angol kapcsolatok az új, 1979-ben hatalomra került konzervatív kormány kommunizmust hangosan elítélő miniszterelnöke idején hogyan alakulnak majd, illetve az utólagos tudás birtokában hogyan jutottak a legfelsőbb szintre. Vajon milyen okok vezettek *valóban* ehhez a csúcspontozhoz? Hogyan került Magyarország a képzeletbeli Kelet-Európa rangsor első helyére? Mi történt *valójában* 1979 és 1984 eleje között? Több brit külügyminiszter, több angol nagykövet, több diplomáciai út, egy majdnem magyar államcsőd, egy Marjai József, egy titkos szeminárium, egy Geoffrey Howe, egy szappanoperába illő előkészület egy kis

hidegháború kellős közepén. A kulcsszavak kérdéseket vetnek fel, melyekre válaszokat kell keresni.

Bár a szakdolgozatom idején a magyar levéltári források révén sokkal közelebb kerültem a fő kérdések megválaszolásához, a legnagyobb gondot továbbra is az jelentette számomra, hogy a konzervatív kormány szemszögéből miért volt kívánatos a kapcsolatokat a legfelsőbb szintre emelni akkor, amikor egy markánsan kommunista-ellenes politikus állt a kormány élén. A rejtélyek a magyar iratok alapján nem teljesen tisztázódtak, és hamarosan bebizonyosodott, hogy a megoldás kulcsa az angol primer dokumentumokban rejlik. A titkosítás alól a kutatás kései időszaka alatt feloldott (ld. a kutatás módszertana) szigetországi anyagok több ok miatt szélesítették a történelmi perspektívákat. A Budapesten képződött anyagok, kis túlzással csak az érem egyik oldalát mutathatták. A mindkét országban íródott dokumentumok vizsgálata után körvonalazódó kép viszont relatív koherens egészset mutatott.

Ezen tényezők mellett azt is szükséges hangsúlyozni, hogy az Egyesült Királyság és Magyarország geopolitikai helyzete evidens módon eltér egymástól. Ezért a leegyszerűsítés veszélyes eszközével élve azt lehet elmondani, hogy a magyar-angol kapcsolatok fő sodrását London és nem Budapest határozta meg. Ez így volt 1919-ben, 1920-ban, valamint az 1930-as és 1940-es évek döntő többségében. Természetesen akadtak kivételes periódusok, például amikor Rákosi Mátyás (és a mögötte álló Szovjetunió) határozta meg a bilaterális kapcsolatok fő sodrásirányát, de a Standard-per is jó példa arra, hogy a szálakat valóban a nagyobb hatalmak mozgatják. (Edgar Sanders például a nemzetközi helyzet és a szovjetek politikájában bekövetkezett változások miatt szabadult). Így a nagyobb politikai súllyal rendelkező ország iratai „alanyi jogon” is közelebb vihetnek a kérdések megválaszolásához, mint az eseményekre relatíve kevesebb befolyással bíró ország dokumentumai. Az alul írt módszertan révén próbáltam megválaszolni a felmerült és fent ismertetett – legkritikusabb – problémaköröket.

II. A követett módszertan

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (akkori nevén: Magyar Országos Levéltár) titkosítás alól feloldott KÜM TÜK dokumentumainak vizsgálata alkotja a dolgozatom egyik pilléréét. Az 1979 és 1984 közötti KÜM TÜK iratanyagot teljes vertikumban megvizsgáltam és rendszeres jelleggel hasznosítottam a munkámban. A lent olvasható okok miatt az 1985 és 1990 közötti anyag későbbi munkáknál nyújthat számomra segítséget. Szintén levéltári kutatásaim részét képezték a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság releváns jegyzőkönyveinek megismerése.

A kutatási időszak alatt két jelentősebb, magyar nyelvű munka jelent meg, amely az 1980-as évek magyar-angol kapcsolatait is áttekinti. Arday Lajos „*Az Egyesült Királyság és Magyarország, Nagy-Britannia és a magyar-angol kapcsolatok a 20. században*” című műve elsősorban 1990 előtti tanulmányokat tartalmaz. A könyv az 1970-es évek végéig foglalkozik részletesebben a két ország diplomáciai kapcsolataival, ugyanakkor Arday a Margaret Thatcher alatti időszak számos témáját is érinti. A szerző az 1980-as évek alatti magyar-angol államközi kapcsolatokat részleges, rövid tanulmányok révén világítja meg. Arday ezen munkái az 1990-es év előtti keletkezésük miatt azonban az 1980-as évek kapcsolataira vonatkozóan csak kisebb munkót jelentettek.

Az általam vizsgált időszakban Magyarország és Nagy-Britannia diplomáciai kapcsolatainak csúcspontját Margaret Thatcher 1984. februári magyarországi látogatása mellett Kádár János, 1985. októberi angliai viszontlátogatása jelentette. A két vezető politikus útját M. Szebeni Géza „*Kádár és a Vaslady*” című munkája foglalta össze 2009-es, valamint 2010-es megjelenéssel. A magyar primer forrásokat feldolgozó szakdolgozatom után négy ill. öt évvel megjelent munkákban a szerző a rendelkezésre álló magyar levéltári iratanyag alapján dolgozta fel a diplomáciai csúcseményeket. M. Szebeni elsősorban az egykori Magyar Országos Levéltár külügyminisztériumi forrásai révén precízen, professzionális történészhez méltó módon foglalta össze Thatcher – és Kádár János, ez utóbbi meghaladta a 2005-ös munkám és jelen disszertációm időbeli intervallumait – útjait, a magyar belpolitikai előzményekkel együtt.

M. Szebeni Géza tanulmányai azonban nem tárták fel a brit primer forrásokat. Mindez nem a véletlen műve, hiszen a korszakhoz kapcsolódó londoni iratokra egy 30 éves titkosítási moratórium vonatkozik, így 2009-ben a brit elsődleges anyagokat nem is lehetett még felhasználni. Az évezredfordulón született „*Freedom of Information*”, magyarul az

„Információ szabadsága” brit törvénynek köszönhetően azonban kikérhetőek lettek azon dokumentumok, melyek nem sértenek köz-, illetve nemzeti vagy egyéb érdekeket. Az elbírálás és a cenzúrázás joga az illetékes angol hatóságoké.

2009-ben léptem kapcsolatba a Margaret Thatcher Alapítvány főmunkatársával, Chris Collins-al. Az ő segítségével hozzájutottam a témában addig – ilyen „*Freedom of Information*” kérvények révén – nyilvánosságra kerülő, elsődleges iratokkal. A szigetországi anyag teljesen új megvilágításba helyezett bizonyos kérdéseket, így Collins úr tanácsaival rendkívül fontos szerepet játszott abban a folyamatban, amelynek következményeként egyre mélyebben megismerkedtem az angliai dokumentumokkal.

További válaszokat keresve saját magam is írtam „*Freedom of Information*” kérvényeket a brit hatóságoknak, melyeket szinte kivétel nélkül pozitívan bíráltak el. A szigetországi illetékesek részéről néha született nemleges döntés, amikor a levéltárak dolgozói nem találtak a kért témára vonatkozó iratokat. Ezen felül a dokumentumok egyes részei összesen egy-két helyen ki lettek satírozva, de ez nem befolyásolta az összkép kirajzolódását. A munkám elkészítésének végső fázisában pedig, a titkosítás feloldása révén újabb iratok kerültek napvilágra, elsősorban a Margaret Thatcher Alapítvány honlapjának jóvoltából. Ezeket az anyagokat is fel tudtam dolgozni az értekezés lezárása előtt. Az angliai dokumentumok megismerése után körvonalazódtak a disszertációm fő, végleges irányvonalai. A vizsgált korszak magyar-angol diplomáciai kapcsolatait elsősorban a londoni elsődleges iratanyag feldolgozása révén szerettem volna megvilágítani, ezek korlátozottan elérhető voltak miatt ugyanis nóvumot jelentenek, jelenthetnek. A fentiek együttesen – a szakdolgozatom gerincét a magyar forrásanyag alkotta, Arday és főleg M. Szebeni már érintették a Thatcher látogatást, kizárólag magyar források alapján – azt eredményezték, hogy téziseim jelentős részét primer angliai források segítségével tudtam kialakítani és értekezésemet ezek segítségével, tudtam megalkotni.

Az elsődleges források összegzése után, az időbeli illetve tartalmi keretek miatt szükségessé vált a témám időbeli szűkítése, korlátozása. A folyamat közben alakult ki az I-es pontban említett kronológiai vég határ (1984-es Thatcher látogatás) és véglegesítésre került a „*Fejezetek a magyar-brit diplomáciai kapcsolatok történetéből (1979-1984)*” tartalmi szerkezete is. Az értekezésem azért is Margaret Thatcher 1984-es látogatásig kívánja bemutatni a „*Vaslady*” alatti korszak államközi kapcsolatainak érdekesebb momentumait, mert a rendelkezésre álló iratok alapján azt a következtetést vontam le, hogy a miniszterelnöki látogatás egy éles cezúrát jelentett mind a magyar-angol-, mind a Kelet-Európa-Nagy

Britannia kapcsolatok történetében (Ld. még III-as pont). A szűkítés másik oka, hogy az 1990-ig terjedő angliai elsődleges dokumentumok előreláthatólag csak 2020-ig bezárólag kerülnek majd nyilvánosságra.

Az időbeli szűkítés ellenére fontos megjegyezni, hogy a disszertáció nem tudná bemutatni az 1979-1984 (nemhogy az 1979-90, Margaret Thatcher teljes kormányzási ciklusa) alatti magyar-brit kapcsolatok teljes vertikumát. A vizsgált forrásanyag ugyanis megmutatta számomra, a korszak egyes fejezeteiben rejlő érdeklődésre érdemes részletek tárgyalása teljes mértékben kimerítik a disszertáció tartalmi kereteit. A munkám célja így elsősorban az 1979-1984 közötti bilaterális diplomáciai kapcsolatoknak azon főbb érdekességeinek a bemutatása, melyekre az angol, titkosítás alól nemrég feloldott iratok világítanak rá, és amelyek elvezetnek az I-es pontban megfogalmazott problémák megválaszolásához. A dolgozat összeállításánál során, a teljes összkép érdekében természetesen a már említett elsődleges magyar (KÜM TÜK, PB és KB anyagok), illetve a másodlagos angol és magyar források nyújtotta támaszokat is igénybe veszem.

Másodlagos forrásaim között, kiemelkedő jelentőséggel bírt Archie Brown oxfordi professzor tanulmánya. A „*The Change to Engagement in Britain’s Cold War Policy: The Origins of the Thatcher-Gorbachev Relationship*” (magyarul „*Nagy-Britannia hidegháborús politikájának megváltozása: A Thatcher-Gorbacsov viszony eredete*”) című munka részletesen beszámol egy 1983-as titkos szemináriumról, amely a miniszterelnök nyári rezidenciáján lett megtartva. Margaret Thatcher a jeles kormánytagokkal, a Külügyminisztérium (FCO) embereivel és az általa meghívott szovjet szakértőkkel tartott tanácskozáson először mutatott erőteljes érdeklődést Kelet-Európa iránt. Archie Brown nemcsak a tanácskozásról készült összefoglaló tanulmányával – amely többek között tartalmazza a szeminárium kronológiáját – játszott nagy szerepet az események feltárásában, hanem „*Freedom of Information*” kérvényeivel is, amelyből következően a brit szervek a szeminárium kulcsfontosságú dokumentumait feloldották a titkosítás alól. Ezeket az iratokat, pedig a Margaret Thatcher Alapítvány tette elérhetővé a szervezet honlapján. Ezen események nélkül a primer dokumentumok nyilvánosságra hozásáig, a magyar-angol kapcsolatok szempontjából kulcsfontosságú tanácskozás részletesebb tárgyalására vélhetően, legalább 2014-ig kellett volna várni. A szovjet szakértő Brown ráadásul saját maga is részt vett a szemináriumon és részben ennek köszönhetően, szinte az összes ott jelen lévő szereplő segítségével tudta rekonstruálni az eseményeket.

Az angol másodlagos irodalmat tekintve szintén rendkívül értékes segítséget jelentettek a vizsgált időszak szereplőinek memoárjai. Margaret Thatcher miniszterelnök, Peter Carrington, Francis Pym és Geoffrey Howe külügyminiszterek művei a műfaji sajátosságokból adódóan rendkívül szubjektív optikát biztosítanak, de megfelelő forráskritikával jelentőségük szinte felér a primer anyagokkal. A korabeli szereplőkkel készült, a világhálón elérhető interjúkról is elmondható mindez. Richard Parsons (budapesti nagykövet 1976-1979), John Coles (Margaret Thatcher személyi titkára), Charles Powell (Margaret Thatcher személyi titkára), Bryan Cartledge (budapesti nagykövet 1980-1983) interjú részletekben a Magyarországgal kapcsolatos élményükről számoltak be.

Schöpflin György neve az angliai szereplők között említendő. Az általam vizsgált korban egyetemi tanárként dolgozva Thatcher tanácsadó, napjainkban politikusként ismert történész személyes interjú során, barátságos módon állt a rendelkezésemre 2009. szeptember 17-én, melynek köszönhetően újabb spektrumok nyíltak meg előttem.

A Margaret Thatcher Alapítvány honlapjának primer forrásokkal kapcsolatos szerepéről már volt szó. A rendkívül nagy dokumentum adatbázis mellett a honlapon nélkülözhetetlen alapadat található – számos egyéb információ mellett – többek között Margaret Thatcher politikai pályájának eredményeiről.

A klasszikus értelemben vett másodlagos brit irodalmat tekintve elsősorban két tanulmánykötet nyújtott összefoglaló jellegű útmutatót. A Peter Byrd szerkesztette „*Foreign Policy Under Thatcher*”, valamint az Alex Pravda és J.S. Duncan által szerkesztett „*Soviet-British Relations since the 1970s*” kötetekben az egyik legnagyobb brit kelet-európai szakértő, Michael Clarke művei bírtak számomra a legnagyobb relevanciával. Margaret Thatcher a legenyhébb megfogalmazás szerint is megosztja a brit történészeket. Hugo Young Thatcher életrajza biztosította számomra a nyugati világ első női kormányfőjének politikáját annyira nem szívlelők és azt tudományos módon közlők véleményét.

A téma számomra releváns magyar szakirodalmát Arday Lajos és M. Szabó Géza már említett művei mellett Aczél Endre, Bányász Rezső és Magyarics Tamás írásai jelentették. Aczél Endre 1990 előtti cikkeiben elsősorban a brit belpolitikát, és nem a magyar-brit, illetve az Anglia-Kelet-Európa kapcsolatokat vizsgálta. Bányász Rezső volt londoni nagykövet könyvei jelentették egy ideig a brit kormányfő látogatásának legrészletesebb összefoglalóit. 1993-as, „*Ami a rejtjeltáviratokból kimaradt*” kulisszatitkokban gazdag munkája diplomáciai szolgálatáról, köztük a brit fővárosban eltöltött időszakáról szól. 1988-as műve, „*Downing Street 10. Miniszterelnökök a második világháborútól a falklandi ütközetig*” címmel a régi

rendszer időszakában készült, mégis értékesebb az 1993-as művénel abban a tekintetben, hogy ebben a politikatörténeti szempontok is előtérbe kerültek. Bányász külön fejezet írt Thatcher budapesti útjáról. A volt nagykövet nem ismertette, ismertethette azon primer iratokat, amelyeknek egy részét ő saját maga jegyezte. Érdekesség, hogy a titkosított írásai – véleményem szerint – jóval érdekesebb módon lettek megírva, mint a könyvei. Magyarics Tamás „*Nagy-Britannia Közép-Európa politikája 1918-tól napjainkig*” című összefoglaló jellegű tanulmánya az 1984 utáni magyar-angol kapcsolatok időszakát is érintik, de a szerző Margaret Thatcher 1984-es útjáról és az ahhoz vezető megelőző évekről keveset írt.

A szekunder irodalom gyér illetve angol anyagokat elsősorban a titkosítás miatt nem hasznosító volta, a fentiekkel együtt erős motiváló szerepet játszott abban, hogy idővel egyre inkább az „*ad fontes*” lett az értekezésem vezérelve. A primer forrásokhoz való visszatérés krédója jelen munkámban az ismertett okok miatt leginkább a brit forrásokhoz való visszatérés elvet követi.

Összegzésképpen a kutatási évek során alakult ki és vált véglegessé a kutatási módszer, illetve az értekezés megírásának az iránytűje. A fent ismertett másodlagos irodalom által – a vizsgált korszakomra vonatkozóan – nem hasznosított angliai primer források előtérbe helyezésével próbáltam vizsgálni a Margaret Thatcher kormányzása alatti magyar-angol kapcsolatok azon folyamatait, ahol a reláció fokozatos javulása egy Magyarországra britek általi kiemelt státuszba-helyezésébe, valamint a nyugati világ egyik vezető politikusának a Budapestre látogatásába torkollt. Véleményem szerint a mikroszkóp alá helyezett időszak teljes mértékben, teljes mélységében kizárólag a Nagy-Britanniában képződött források révén ismerhető meg.

III. Az értekezés új eredményei

Alábbiakban pontokba szedve, a dolgozat fejezetei szerint haladva, lehetőleg kronológiai sorrendben próbálom megjeleníteni téziseimet:

1. A magyar-angol kapcsolatok ugyan fejlődtek az 1970-es évek során, elsősorban a gazdasági reláció ívelt pozitívan felfelé, de az Egyesült Királyság Kelet-Európa politikája ekkoriban olyan következetlenséget mutatott, mely alapján messze nem volt eldöntve, illetve tervbe véve, hogy a térségben Magyarország lesz Nagy-Britannia legfontosabb partnere. Jó példa erre, hogy Harold Wilson miniszterelnök 1975-ben Bukarestbe és nem Budapestre látogatott. Wilson Nicolae Ceausescu-val és nem Kádár Jánossal együtt hangsúlyozta az emberi jogok fontosságát. Oktatási miniszterként, illetve ellenzéki képviselőként Margaret Thatcher kétszer járt Romániában, míg Magyarországra egyszer sem látogatott el. Fenti példák olyan tünetek, melyek bizonyítják, hogy az 1970-es évek során London számára Budapest közel sem volt a legnagyobb érdeklődésre számot tartó célpont. Véleményem szerint mindez bizonyítja a Margaret Thatcher kormányzása alatti magyar-angol kapcsolatok kiemelt fontosságát, hiszen ezen időszak alatt (egy ideig) az Egyesült Királyság politikusai számára Magyarország egyértelműen a legfontosabb kelet-európai partnerré vált. Mindez Margaret Thatcher előélete miatt különösen érdekes tényezőnek mondható.
2. Véleményem szerint Richard Parsons budapesti brit nagykövet távozásakor, 1979-ben megírt búcsúlevelében egyfajta Magyarországgal kapcsolatos programot alkotott. Dicséretekkel teli, de objektív levelében próbálta bemutatni, miért és hogyan lehet Magyarország fontos az angolok számára. Parsons gondolatmenete szerint túl veszélyes lenne a térség destabilizálásra játszani, de be kell szállni az ideológiai versenybe, hiszen a nyugati életmód vonzó a totalitárius rendszerek alatt élő emberek számára. A nagykövet véleménye szerint emiatt minél nagyobb felületet kell biztosítani a nyugati gondolkodásmód keleti ismertetésére; ugyanis hosszú távon a nyugati világ kedvezőbb helyzetben van. Richard Parsons ezzel akarva akaratlanul egy olyan dokumentumot tett le a Külügyminisztérium asztalára, amelyből a következő években számos elem megvalósult. Véleményem szerint a gondolatok 1979-es

születésük miatt (is) érdekesek lehetnek a brit-magyar-, sőt a kelet-nyugati kapcsolatok vonatkozásában.

3. Az első Thatcher-kormány külpolitikáját, legalábbis Kelet-Európa politikáját nem lehet megérteni azon sajátságosság nélkül, melynek végeredménye az lett, hogy a „*Vaslady*” kormányzásának első éveiben fokozatosan növekedett a bilaterális kapcsolatok intenzitása anélkül, hogy ez a miniszterelnök kifejezett szándéka lett volna. A belpolitikára koncentráló kormányfő gyakorlatilag a Külügyminisztériumra bízta a külügyek e szegmensét, pedig a tárca alkalmazottai korántsem élvezték teljes bizalmát, beleértve az FCO vezetőit. Peter Carrington és különösen Francis Pym sok kérdést teljesen másképp ítélt meg, mely nagyrészt a miniszterelnök és a két miniszter személyiségéből adódott. A magyar-angol kapcsolatok lassan, de növekvő pályára indultak az első Thatcher-kormány idején, ami a kérdés iránt szinte teljes közömbösséget mutató „*Vaslady*” mellett is lehetséges volt, hiszen az FCO-t vezető konzervatív párti politikusok a kapcsolatok intenzitását szerették volna növelni. Véleményem szerint eme – a magyar-angol kapcsolatok szemszögéből is fontos – paradoxonnak tűnő problematika feloldódását csak az FCO, illetve a miniszterelnök viszonyának mélyebb megismerése révén tudjuk véghez vinni.
4. Peter Carrington magyarországi látogatása jelentős lépcső volt a bilaterális kapcsolatok fejlődéséhez vezető úton. Először is az FCO vezetője 1980. őszén látogatott Budapestre; még 12 hónap sem telt el a NATO híres, 1979. decemberi kettős határozata, illetve a Szovjetunió afganisztáni beavatkozása óta. Ergo, a látogatás realizálására a hidegháború, szűkebb értelemben véve a „kis hidegháború” egyik legfontosabb időszakában került sor. Az, hogy az enyhülés folyamatát nyíltan elutasító Margaret Thatcher konzervatív kormányának külügyminisztere a vasfüggöny mögé látogatott, önmagában is a kapcsolatok új szakaszát jelentették. Ha ehhez hozzáesszük, hogy az Egyesült Királyság külügyi irataiban nagy ellenszenv mutatkozott a magyar külügyminiszter, Puja Frigyes iránt (a külügyminiszteri út emiatt veszélybe is került), akkor ezen tényező még inkább növeli a Carrington látogatás megvalósulásának értékét. Véleményem szerint így Peter Carrington Magyarországon töltött napjai a Margaret Thatcher úthoz vezető folyamat fontos, szinte nélkülözhetetlen elemeit jelentették.

5. Puja Frigyes 1982. januári londoni útja a két ország relációjában szintén kritikus eseménynek tekinthető. A látogatás első ránézésre egy egyszerű viszonzásnak (a brit partner útjának) tűnhet. Közelebbi vizsgálat után kiderül azonban, hogy Puja útja alatt Peter Carrington három alkalommal is szeretett volna találkozni a magyar külügyminiszterrel, ami mutatta a párbeszéd jelentőségét. Ezen diplomáciai események vizsgálatakor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy Margaret Thatcher fiának afrikai eltűnése miatt nem tudott eleget tenni a programban meghatározott, Puja Frigyessel való találkozásijának. A brit iratokból tudjuk, valóban csak ezen esemény és nem valamilyen egyéb okok miatt nem került sor a találkozóra, amelynek eredménye, pro, vagy kontra lényegesen befolyásolhatta volna a miniszterelnök Magyarországról alkotott képét. Véleményem szerint a magyar külügyminiszter angliai útja így az ott történt események, illetve az ott meg nem történtek miatt is befolyásolta a diplomáciai viszony további kimenetelét.
6. Az 1982-es év további történései is meghatározták a Thatcher utat, illetve a kapcsolatok fejlődési görbáját. Julian Bullard és Malcolm Rifkind FCO vezető alkalmazottak különösen nagy érdeklődést és barátságot mutattak ekkor Magyarország iránt. Szerepet játszottak abban, hogy az új külügyminiszter, Francis Pym az akkori pénzügyminiszterhez írt levelében további pénzügyi segítséget kért Magyarország számára. Az 1980-es évek elejének egyik legfontosabb bilaterális eseménysorozata kétségkívül az volt, hogy Nagy-Britannia támogatta Magyarország 1982-es IMF csatlakozását és a brit bankok kritikus szerepet játszottak egyes, Magyarország számára életfontosságú hitelek megszervezésében. Véleményem szerint az elsősorban brit primer források révén megismerhető 1982-es bilaterális események nélkülözhetetlenek az áttörést hozó 1983-as év megértéséhez.
7. Az 1983-as év első felének legfontosabb államközi eseménye Marjai József, miniszterelnök-helyettes márciusi londoni útja. A magyar oldalról is rendkívül jól előkészített látogatássorozat annak ellenére bírt különleges jelentőséggel, hogy a Minisztertanács elnökhelyettese gyakorlatilag üres kézzel távozott a brit fővárosból. A márciusi út ugyanis az első olyan alkalmat jelentette, ahol a brit kormányfő egy fontos pozícióban lévő magyar politikussal tárgyalt. A londoni titkosított iratok beszámolóí alapján az angolok, magyar fül számára némileg meglepő módon Marjait érdekesnek

tartották. Ami ennél is lényegesen fontosabb, hogy a markánsan kommunista-ellenes politikus hírében álló Margaret Thatcher a találkozó alatt és után egyértelműen pozitív módon ítélte meg a magyar politikussal való találkozását. Ennek legfőbb oka, hogy meglátása szerint Marjai gondolatai „*akár saját beszédében is szerepelhettek volna*”. Ez a meglátás nem csak az akkori primer anyagokban, hanem Thatcher 1993-as, miniszterelnöki pályáját bemutató memoárjaiban is szerepet kapott, ami nem elhanyagolható annak fényében, hogy a könyvbe bekerülni önmagában is jelentős fegyvertény, oda kizárólag pozitív jelzőkkel és gondolatokkal körülvéve bekerülni, pedig szinte semelyik politikusnak nem sikerült, még a Thatcher számára oly kedves Ronald Reagannek sem. Marjai József útja, véleményem szerint a következő okok miatt bírt kiemelkedő jelentőséggel:

a, Margaret Thatcher miniszterelnök első találkozója egy magasabb szinten álló magyar politikussal minden várakozáson felül jól sikerült.

b, Az eszmecsere az első esemény volt, ahol a kormányfő egyértelmű figyelmet tulajdonított Magyarországnak. Mivel ez az első élmény egyértelműen pozitív volt, az érzelmeket sokszor nem mellőző hölgy miniszterelnöknél ezt különösen nagy értékkel kell számba vennünk.

c, A Marjai-Thatcher találkozó nagy lendületet adott a bilaterális kapcsolatoknak, ami a hamarosan bekövetkező Chequers szeminárium miatt (is) kiemelendő.

d. A Marjai-Thatcher, 1983. márciusi londoni találkozó nélkül nem biztos, hogy létrejött volna Thatcher budapesti útja, hiszen eddig a pontig a „*Vaslady*” minimális érdeklődést mutatott Magyarország iránt.

Egy kevésbé sikeres, vagy sikertelen Marjai találkozó esetén a diplomáciai viszony nem biztos, hogy ilyen pozitív irányt vett volna. Marjai József így – addig és ezután következő politikai karrierjétől teljesen függetlenül – kiemelkedő szerepet játszott a magyar-brit kapcsolatok előmozdításában.

8. Az 1983. szeptember 8-9. között, a brit miniszterelnök nyári rezidenciáján, a Chequers-ben zajló titkos szeminárium kiemelkedő esemény volt a brit-szovjet, illetve a Nagy-Britannia-Kelet-Európa kapcsolatok történetében. Az Egyesült Királyság itt határozta el, hogy a miniszterelnök részvételével jobban nyit a Kontinens keleti része felé. Ez Archie Brown tanulmánya óta ismert, ahogyan az is, hogy Magyarország a titkos tanácskozáson főszereplő volt. Az eseményen Budapest azonban olyan pozitív

ítéletet kapott, melyre a szeminárium önmagában nem jelent magyarázatot. Ergo a Chequers szeminárium nem maga hozta a fordulatot a magyar-angol kapcsolatok történetében, hanem az eseményt megelőző évek során felgyülemlett, elsősorban FCO vélemények és tapasztalatok okozták azt, hogy az 1983. szeptemberi plénumon Magyarország ilyen kiemelkedő szerepet tudott játszani. Ez a következtetés azért is új megközelítés, mert a miniszterelnök és számos szereplő az FCO-nak a tanácskozáson való szerepét általában alulértékelt, míg a külső meghívott szakértők szerepét felértékelt. Véleményem szerint az FCO kimagasló, domináns módon járult hozzá a tanácskozás eredményeihez, még akkor is, ha ennek jelentőségét – többek között – Thatcher kormányfő próbálta tompítani. Ebből adódóan, pedig az első Thatcher kormány alatti magyar-angol pozitív bilaterális események, az FCO-nak a Magyarországról alkotott összképe nélkül a sorsdöntő Chequers szeminárium másképp is alakulhatott volna, ami adott esetben nagy mértékben kihatott volna a viszony további alakulására.

9. Geoffrey Howe külügyminiszterré válása fontos momentumot jelentett a Kelet-Európához való brit hozzáállás változásában. A brit sajtó „*Howe Ostpolitik*” jelzővel illette Nagy-Britannia kelet-európai aktivitásának növekedését. A „*Howe Ostpolitik*” elnevezés túlzás, ahogyan az is, hogy a változás beállításában Thatcher saját magának – és a külsős szakértőknek – a szerepét nagyítja fel. A Chequers döntéseihez közös munka vezetett, és az új külügyminiszter ebben a szintetizálási folyamatban játszott főszerepet. Véleményem szerint Geoffrey Howe legfontosabb hozzájárulása a Chequers szeminárium által szentesített nyitási politikában az volt, hogy közvetítői szerepet játszott Margaret Thatcher és az általa meghívott külső szakértők, valamint a szakértők tevékenységét szinte közönnyel fogadó Külügyminisztérium apparátusa között. Thatcher – ekkor még – teljes mértékben bízott Howe-ban, aki hatékonyan tudta közvetíteni az általa vezetett minisztérium szürkeállományának tudását a miniszterelnök felé úgy, hogy tisztában volt a Thatcher kontra FCO ellentétekkel. Howe ráadásul pozitívan állt a külsős, meghívott szakértőkhöz úgy, hogy tudatában volt az FCO kontra szakértők ellentétnek is. Mindhárom résztvevő (Thatcher és titkárai, a külső szakértők, az FCO) általi elfogadottságával, diplomatikus jegyzékeivel létrehozott, vagy legalábbis elősegített egy olyan munkakörnyezetet, ahol a döntéseket egy konszenzus eredményezte úgy, hogy a miniszterelnök azt nyugtázhatta, hogy a fő

krédót saját maga alkotta az általa lesajnált FCO segítsége nélkül. Véleményem szerint az új külügyminiszter ilyen jellegű érdemeit is hangsúlyozni kell, akkor, amikor az 1983. szeptember utáni brit magyarországi politikát tárgyaljuk.

10. Geoffrey Howe 1983. szeptemberében Budapestre látogatott. A Korean Airlines repülőgépét a szovjetek ennek a hónapnak az elején lőtték le és a NATO kulcs tagállamai ebben az évszakban tervezték megszavazni az USA rakéták nyugat-európai telepítését. Így a NATO-n kívüli első útja keretében, Howe akkor látogatott Magyarországra, amikor a nemzetközi közvélemény a „kis hidegháború” egyik legkritikusabb időszakát szemlélhette. Ezen felül rendkívül fontos volt a külügyminiszternek a Budapesten mutatott higgadt, visszafogott viselkedése. Nem keveredett harsány vitákba a magyar vezetéssel, köztük Kádárral és az új magyar külügyminiszterrel, Várkonyi Péterrel, holott mindketten próbálták védeni a védhetlent, a koreai repülőgép szovjet lelövését. Talán mindennél nagyobb momentumot jelentett, hogy Howe Őfelsége kormányának ülésén nem jelentette a magyar politikusok negatív oldalát, hanem a budapesti vezetést próbálta pozitív fényben feltüntetni. Margaret Thatcher-nek a magyarok iránti növekvő és pozitív jellegű érdeklődését így sikerült fenntartani. Véleményem szerint így Howe nem csak a budapesti útjával, hanem a látogatás közben és hazaérkezése utáni magatartásával is kiválóan készítette elő a terepet egy esetleges miniszterelnöki útnak.

11. A feszült multilaterális kapcsolatokra tekintettel a szovjetek szerették volna leállítani az 1983. őszen bejelentett Margaret Thatcher utat. A magyar vezetés a rébuszokban beszélés legfortélyosabb elemeivel tarkított vitákban érvelt a látogatás mellett és ellen. Miközben a zöld lámpa megszületett, a britek mindvégig nagy várakozásokkal tekintettek első vasfüggöny mögötti Thatcher útra, melyre miniszterelnökként vállalkozott. A londoni tárgyalási tématermben olyan érdekességek bukkannak elő, mint az angolok azon tervezett szándéka, hogy Thatcher kormányfőnek egy lehetséges német egységet (és annak problematikáját) kellene megbeszélnie Kádár Jánossal. Tekintve, hogy ekkor 1983/1984 fordulójánál tartunk és a hidegháború vége meglehetősen messzinek tűnt, a téma felvetésének a gondolata is szenzációként hathat az utókor szemében, tekintve, hogy a német egység a hidegháború központi kérdése volt. Véleményem szerint a titkosított dokumentumokban előkerülő merész témák azt

bizonyítják, hogy London kifejezetten komolyan gondolt a közelgő magyarországi útra és nem egy PR látogatásnak szánta azt.

12. A tárgyalási jegyzőkönyvek alapján Margaret Thatcher Budapesten rendkívül higgadt és visszafogott stílust prezentált. Kádár Jánossal és Lázár Györggyel való eszmecsere úgy tűnt, hogy „otthon maradt” a „*Vaslady*” azon oldala, mely régebben oly nagymértékben feszegette az enyhülés alapvető kérdéseit. Az angol miniszterelnök a nyitás és nem a konfliktus gerjesztés jegyében látogatott a magyar fővárosba, így konfrontációt kerülő viselkedésének elsősorban taktikai okai voltak. Ugyanakkor az, hogy sem Kádár János, sem Lázár György mondanivalója nem tudta „előhozni” Thatcher régi, enyhülés-ellenes politikai nézeteinek még a szikráját sem, további magyarázatra szorul. Véleményem szerint Thatcher magatartására magyarázatot adhat egy tényező, amiről a nagy befolyású személyi titkára, John Coles által 1984-ben írt, 2014-ben titkosítás alól feloldott visszaemlékezése szól. Coles meglátása szerint Thatcher energia szintje 1983/1984 során jelentősen csökkent, különösen az 1983-as év második felétől. A brit kormányfő energiaszintjének csökkenése nem a budapesti tárgyalások mennyiségi voltát befolyásolhatta, hiszen azok idő szempontjából rendkívül feszítettek voltak, hanem emiatt az ott szereplő miniszterelnök viselkedésének tónusai alakulhattak másképp. Thatcher nem változtatta meg az eszméit, de számomra elképzelhetetlen, hogy az 1975-ben markánsan kommunista-ellenes módon fellépő, 1982-ben még mindig kifejezetten anti-kommunista szlogeneket hangoztató politikus „régienje” kommentár nélkül elment volna Lázár György, illetve Kádár János egyes megszólalásai mellett. Erre véleményem szerint csak úgy kerülhetett sor, hogy bizonyos szempontból, az aktivitás, energia terén Margaret Thatcher mégis más volt, mint 1984 előtt.

13. A budapesti tárgyalásokon Margaret Thatcher kevés dolgot illetett kritikával. Ezek közül az egyik viszont meglepően az Egyesült Államok volt, ami a történelmi kontextus – többek között Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, valamint Thatcher és Reagan különleges kapcsolata – miatt érdekességnek számíthat. „*Az Egyesült Államok a szabad emberek országa, de az amerikaiak nem mindig becsülték meg a világ többi részének történelmét és szofisztikáltságát,*” idézte Thatchert a brit jegyzőkönyv. Véleményem szerint nem lehet elmenni amellett, hogy az Egyesült

Államok legfőbb szövetségesének miniszterelnöke a „kis hidegháború” egyik legkritikusabb időszakában, az „ellenség” egyik politikai vezetőjének ilyen, az Egyesült Államok ellen elhangzó egyik leggyakoribb vádat magától hangoztassa. Tény, hogy a brit kormányfő a nemzetközi feszültség csökkentéséért (is) ment a magyar fővárosba, de ez a mondat, akkor is és utólag is meglehetősen erősre sikerült – és minden bizonnyal meglepné azokat, akik Thatchert túlzott USA-párti véleményei miatt támadták.

14. Margaret Thatcher magyarországi útja látványosságából maradandó élményekkel szolgált az utókor számára és erről maga a brit kormányfő is hasonlóan gondolkodott. *„Budapest nagy fedett piacát látogattam meg. Beszélgettem árusokkal és vásárlókkal, vettem paprikát, mézet és fűszereket. A piac jobban fel volt áruval szerelve, mint gondoltam volna. A nagy hideg ellenére nagy, barátságos tömeg gyűlt össze. De ami megmaradt bennem az a tömegnek a meleg, sőt szenvedélyes üdvözlése,”* írta memoárjaiban Ófelsége első női kormányfője. Ahogyan írta memoárjaiban, a „Vaslady” kritikusai rosszindulattal azt állították, a miniszterelnök ekkor jött rá, hogy a „kommunisták is emberek,” Thatcher saját állítása szerint viszont ekkor jött rá arra, hogy a magyarok nem is kommunisták, hanem szabadságra szomjazó egyének voltak. Bármit is érzett 1984-ben, a néppel való találkozóknak a memoárjai szerint mindig is nagy jelentőséget tulajdonított, így véleményem szerint biztosan kijelenthető, a budapesti és szentendrei emberek nem kis szerepet játszottak a nyugati világ első női miniszterelnökének politikai véleményformálásában. Történelmi szempontból e tényező teszi jelentőssé a Vásárcsarnokban magyar forinttal vásárolt fűszereket, az akkoriban és talán utólag is kétségtelenül világraszóló jeleneteket.

15. Véleményem szerint a fenti tényező ellenére, Margaret Thatcher Budapesten prezentált visszafogott, konfrontációt kerülő stílusa miatt a „Vaslady” magyarországi útja, történelmi szempontból kevésbé érdekes, mint az úthoz vezető események összegzése. Jó példa a tárgyalásokon áradó, talán túlságosan is pozitív hangulatra, hogy maga Lázár György miniszterelnök is megtisztult a szovjet ortodoxia túlzott sugárzásának kényszerétől. *„Lázár úr elmondta, hogy egyetért mindennel, amit a miniszterelnök elmondott a látogatás jellegéről és jelentőségéről,”* jegyezte fel a brit anyag. Sőt, Lázár és Kádár szinte semmilyen lényeges témában nem mondott ellent

Thatchernek. A tárgyalási jegyzőkönyvekben egy, a beszélgetés jó hangulatát, a fő célokat nem veszélyeztető összetűzés, megjegyzés is alig volt fellelhető. Ebből adódóan véleményem szerint a budapesti útra való magyar felkészülés (a szovjetek le szeretnék volna állítani a találkozót, míg a magyarok hosszasan tanácskoztak azon, vajon elfogadják-e a „tanácsot” és ha nem, hogyan tudnak ellent mondani a Szovjetuniónak), illetve a brit előkészületek (a Magyarországról szóló érdekes elemzések, a német egység szinte túlságosan korán, ráadásul az ellenfél terepén való felvetésének a gondolata stb.), valamint az 1979-1984. februárja előtti bilaterális események következtében ez esetben helytálló lehet az a közhely, miszerint a felkészülés egy csúcspontra, a bevezető sokszor sokkal izgalmasabb, mint maga az esemény. Jó példa erre, hogy végül Thatcher Budapesten nem vetette fel a német egység kérdését.

16. Emiatt és a fenti tézisek miatt a kutatásaim végén arra a következtetésre jutottam és azt az összegző tézist szeretném bemutatni, mely szerint az 1979 és 1984 közötti időszak az angol-magyar kapcsolatokban egyfajta csúcspontot, aranykort, illetve az aranykorhoz vezető periódust jelentett. 1984. decemberében egy Mihail Gorbacsov nevezetű szovjet politikus Angliába látogatott, ahol találkozott Margaret Thatcherrel. Innentől kezdve a „*Vaslady*” számára a későbbi szovjet pártfőtitkár lett a legérdekesebb szocialista politikus és ezzel a magyar politikusok, illetve Magyarország lecsúszott a képzeletbeli angol rangsorban. A brit-magyar viszonyban így valami véglegesen megváltozott, illetve véget ért, Magyarország innentől kezdve nem volt és vélhetően többet nem lesz annyira fontos az Egyesült Királyság számára, mint 1979 után és különösen 1983. szeptembere és 1984. egy része között, amikor Magyarország Nagy-Britannia Kelet-Európa politikájának főszereplője volt. A történelmi előzményeket ismerve véleményem szerint ez a tényező önmagában igazolja az 1979-től kezdődő korszak jelentőségének helytállását, a bilaterális diplomáciai kapcsolatok csúcspontjáról szóló állításomat, illetve a dolgozat 1984-es határának létjogosultságát.

IV. A témában végzett publikációs tevékenység

Török Gábor: *Magyar-angol kapcsolatok a Chequers Szeminárium (1983) tükrében.* In Antos Balázs – Tamás Ágnes (szerk.): *Rajzolatok a magyar történelemről.* Szeged, 2010, 89-101. o.

Török Gábor: *Margaret Thatcher 1984. évi magyarországi látogatását előkészítő angol primer források rövid áttekintése.* In Antos Balázs – Tamás Ágnes (szerk.): *Szemelvények ötszáz év magyar történelméből.* Szeged, 2011, 145-156. o.

Török Gábor: *A budapesti mészáros, „The Butcher of Budapest” salonképessé válik Őfelsége kormányánál. Kádár János kép az első Thatcher évek brit primer forrásaiban (1979-1984).* In Horváth Miklós (szerk.): *A Diktatúra évtizedei. Tanulmányok, esszék, előadások.* Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület (TITE), Piliscsaba, 2013, 341-348. o.

Török Gábor: *Margaret Thatcherre várva.* In M. Kiss Sándor – ifj. Bertényi Iván – Fejérdy Gergely (szerk.): *A mában élő tegnapok.* PPKE BTK, Piliscsaba, 2011, 399-418. o.

Török Gábor: *„Magyarország elfogadhatatlan arca” – Puja Frigyes brit megítélése Lord Carrington magyarországi látogatásának (1980) tükrében.* In Bank Barbara (szerk.): *Utak és útkereszteződések. Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére.* Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület (TITE), Budapest, 2013, 467-472. o.